

Gundars Kalniņš

IZRAKUMI CĒSU PILSDRUPĀS 1927. GADĀ

1927. gada 23. maijā Latvijas Republikas Izglītības ministrijas Pieminekļu valdes priekšsēdētājs Frīdrihs Ozoliņš saņēma visnotaļ savādu ziņojumu. “Šogadu 16. aprīlī mans dēls Kornelijus atbrauca uz Cēsīm pie vecmāmiņas Līza Kleper. Viņš, kā jau jauneklis, bija iedrošinājies ielīst jau sabirušā caurumā un aizlīdis tālāk pa pils slepenajiem gaņģiem izlūkot, kas atrodas slepenajos gaņģos. Ar lielām mokām un pūlēm bija nokļuvis kādā spraugā. Nospiedis kādu pogu, kur viņa priekšā atdarījās durvis un viņš ieraudzīja sekojošu skatu: divus zobenus krustām pie sienas karājoties ar tumsā spīdošiem akmeņiem, divas lielas vāzes uz kumodes (ar pulkiem tumsā spīdošiem akmeņiem), četras kastes nokrautas viena uz otras, aizslēgtas ar trim piekaramajām atslēgām, trimo, zofa un vidū pie griestiem – liela, skaista lampa. Trīs miroņu atliekas pilnā kārtībā – vienai redzama liela bize, un vīriešiem kājās mazas kurpītes ar īsām biksītēm. Vienā sienā divveramas durvis, aizklātas ar parketēm. Vienā gaņģī dzelzu lielas durvis ar stieņiem. Pie visa šī atraduma mēs nolēmām paziņot valdībai. Par visu šo pūliņu un mantu, kurai vairs īpašnieka nav atrodama, nolēmām lūgt pusi vai naudā jeb mantā. Pie visa šī atraduma gribam būt paši klāt un pie pieņemšanas sastādīt aktu ar liecinieka parakstu, kura otru pusi izdot mums personīgi.” (NKMPA 1396-240-KM, 41)

Bērnu piedzīvojumu filmas scenārija cienīgais apraksts, kurā Cēsu viduslaiku pils pagrabtelpas tēlotas kā Tutanhomona kapeņu un turīga 19. gadsimta buržuā mājokļa apvienojums, ievadīja apjomīgu, nezinātnisku rakšanas darbu kampaņu valsts aizsardzībā esošā kultūras pieminekli. Atbildīgo amatpersonu nespēja vai nevēlēšanās argumentēti noraidīt Kornēlija vecāku Kriša un Annas Grīnbergu iniciatīvu negatīvi ietekmēja ne tikai izrakumu laikabiedru, bet arī turpmāko paaudžu izpratni par viduslaiku arheoloģisko mantojumu. Vēl šodien nākas saskarties ar 90 gadus seno notikumu sekām – neatgriezeniski izpostītu arheoloģisko kultūrlāni un pa ausu galam dzirdētiem nostāstiem par zelta podiem un pazemes ejām, ko Cēsu pilsdrupās savulaik meklējuši pieminekļu sargi no Rīgas.

1927. gada 2. aprīli laikrakstā *Cēsu Avīze* publicēts izklaidējošs sacerējums par diviem pārdošiem brāļiem, kas pilnmēness naktī Cēsu pilsdrupās atklājuši veselu pazemes valstību – pēc trūdiem smakojošas ejas, moku kambari un pat zāli, kurā “viduslaiku šausmīgās inkvizīcijas tiesa noturējusi sēdes” (*Cēsu Avīze* 02.04.1927.). Domājams, ka tieši šis šķietami nevainīgais raksts, kas tapis pasaules joku dienas noskaņās, ir ievadījis turpmākajās lappusēs aplūkotos notikumus. 1927. gada Lieldienās, viesojoties Cēsīs, Kornēlijs varēja pārļapot nesenos laikrakstus un pamanīt rakstu ar intriģējošu virsrakstu *Cēsu pils drupu noslēpums*. Savukārt tā aizraujošais saturs spēja iedegt pusaudža pārlietu dzīvo fantāziju. Šo minējumu virkni varētu turpināt, taču ir skaidrs, ka 17 gadus vecajam puisim izdevās pārliecināt savus vecākus, ka viņš Cēsu pilsdrupās pats savām acīm skatījis slepenos apakšzemes gaņģus un dārgumu lādes. Cik noprotams, ar vērā ņemamu mērķtiecību bijusi apveltīta arī jauneklā māte Anna Grīnberga, kura par sensacionālo atklājumu ziņojusi vienai no augstākajām valsts amatpersonām – Saeimas priekšsēdētājam Paulam Kalniņam (*Pēdējā Brīdī* 22.07.1927.). Sekojot Paula Kalniņa ieteikumam, Grīnbergi vērsās pie Izglītības ministrijas Pieminekļu valdes. Diemžēl konkrētu liecību trūkuma dēļ šodien vairs nav iespējams vispusīgi izprast, kādu motīvu vadīti, Pieminekļu valdes ierēdņi izlēmuši ņemt talkā lāpstu un sākt Grīnbergu sniegto ziņu pārbaudi.

Pirmais praktiskais solis t. s. “Grīnbergu afēra” bija pārbaudes tranšejas atsegšana 1927. gada 18. jūnijā. Pasākumā piedalījās Anna un Kornēlijs Grīnbergi, Pieminekļu valdes inspektors Artūrs Štāls un arhitekts Osvalds Tilmanis, kā arī zviedru mākslas vēsturnieks profesors Tors Helge Čellins (*Tor Helge Kjellin*), kurš tolaik veicis Ikšķiles baznīcas izpēti. Anna Grīnberga vairākkārt mainījusi domas par “senmantu glabātuves” atrašanās vietu, un viņas paskaidrojumi bijuši ļoti nenoteikti un pretrunīgi (NKMPA 1396-240-KM, 44). Šaubīgie norādījumi tomēr tika ņemti vērā, un vienā no Grīnbergu izvēlētajām vietām – pils iekšpagalma ziemeļu daļā (“pie 1577. gadā uzspridzinātās agrākās kapitulzāles”) – Artūra Štāla vadībā sāka rakšanas darbus, kas noslēdzās tās pašas dienas pievakarē. Mūsu rīcībā nav nekādas informācijas par to gaitā atsegtajām vēsturiskajām konstrukcijām, iegūtajām senlietām vai kultūrslāņa raksturu; vienīgi kādā ziņojumā lasāms lakonisks A. Štāla secinājums: “Noskaidrojās, ka šai vietā par kādas ejas atrašanos nevar būt i runas.” (NKMPA 1396-240-KM, 44). Savukārt izrakumu iniciatore palika nelokāma savā pārliecībā un tūlītēju panākumu trūkumā vainoja, viņasprāt, kūturo Pieminekļu valdes inspektoru: “Pēc mana zēna izteicieniem, daudz vairs nav bijis jārok, bet Štāls rakšanu pārtrauca un sacīja, ka vairāk rakt nevarot, jo viņš esot noguris un valsts naudu nevarot velti tērēt.” (NKMPA 1396-240-KM, 46) Anna Grīnberga par Pieminekļu valdes “nelietderīgo rīcību viņas ierosinātā Cēsu pils slepeno telpu atrakšanas lietā” steidza ziņot Valsts kontrolei (NKMPA 1396-240-KM, 45). Nenoliedzami, Grīnbergi prasmīgi spēja radīt apstākļus viņiem labvēlīgai notikumu attīstībai. Un tā, apsolijuši parūpēties par darbu finansiālo pusi, 1927. gada augustā Krišs un Anna Grīnbergi saņēma Pieminekļu valdes piekrišanu sākt plašākus izrakumus Cēsu pilsdrupās.

“Otrdien, 23. augustā, Cēsīs ieradās Pieminekļu valdes ekspedīcija ar inspektoru A. Štālu priekšgalā. Ekspedīcija stādījās priekšā aprīnča priekšniekam un tajā pašā dienā uzsāka rakšanas darbus,” 1927. gada 27. augustā ziņoja laikraksta *Cēsu Avīze* korespondents. Raksta turpinājumā uzzinām, ka jau pirmās izrakumu dienas vakarā pilsētā izplatījušās

1. att. Kornēlijs Grīnbergs Cēsu pils pagalmā 1927. gada 23. augustā. Cēsu muzejā saglabātā fotoattēla aizmugurē uzraksts: “Pirms rakšanas darbu sākuma puika Grīnbergs norāda rokamo vietu.” (CVMM KPA)

baumas par ekspedīcijas lielo guvumu – daudzo atradumu vidū esot manīts pat zelta biķeris un kumode ar visu spoguļi. Taču izrakumu vadītājs laikrakstam laipni paskaidrojis, ka baumām neesot nekāda pamata (*Cēsu Avīze* 27.08.1927.). To apliecina arī izrakumu pārskatā atrodamās ziņas: pils iekšpagalma ziemeļrietumu daļā iemērītajā tranšējā (Nr. 1) racēji uzgājuši tikai logu stikla lauskas, krāsns podiņu, ķieģeļu un dakstiņu fragmentus, kā arī 1922. gadā kaltu 50 santīmu monētu (NKMPA 1399-78-KM, 3).

Ja tranšejas atrašanās vietu iezīmē pēc Kornēlija Grīnberga norādījumiem izgatavotajā Cēsu pils “apakšzemes eju” plānā (NKMPA 1396-240-KM, 61), kļūst acimredzams, ka tās novietojuma izvēlē nozīmīga (ja ne izšķiroša) bijusi vēlme atsegt gaņģi, kas plānā apzīmēti ar burtu “c”. Arī Štāls nav slēpis, ka “zēna aizrādījumus, cik tālu tie saejoties ar ticamību, pēc iespējas ievērojot” (*Cēsu Avīze* 27.08.1927.). “Zēna aizrādījumi” neapšaubāmi ņemti vērā, iemērot arī nākamo tranšeju (Nr. 2). Tā veidota ziemeļu torņa pakājē tieši virs Kornēlija Grīnberga “likumainā gaņģa” (plānā apzīmēti ar burtu “f”), kurā ar Minhauzena cienīgo fantāziju apveltītais jauneklis esot redzējis no melna akmens izcirstu bruņinieka tēlu (NKMPA 1396-240-KM, 60). Varam tikai iztēloties, cik triumfējošs smaids bija manāms Grīnbergu sejās, kad, izrakušies cauri divus metrus biežam “būvgružu” slānim, strādnieki uzdūrās stingram mūrējumam – no lielzemes ķieģeļiem veidotai velvei. Bez liekas domāšanas gadsimtiem senajā velvē tika izlauzts paprāvs caurums (NKMPA 1399-78-KM, 6). Tālāko notikumu literāru pārstāstu sniedzis kāds *Cēsu Avīzes* korespondents: “Ekspedīcijas vadītājs, uzlicis pretgaisa masku un apbruņojies vajadzīgajiem rīkiem, ielīdis pa atrasto eju kādā pagrabā, no kura pretī plūdusi stipra trūdu smaka. Kad ekspedīcijas vadītājs iznācis atkal ārā, viņš bijis ļoti uzbudināts. Tai brīdī izrakumu vietā atradušies daži vietējie senatnes pētnieki un Pieminekļu valdes korespondenti. Tos ekspedīcijas vadītājs aizraidījis projām. Pēc tam viņš Grīnberga un dažu strādnieku pavadībā ielīdis

2. att. 1927. gadā izrakto tranšeju novietojums Cēsu pils plānā.

Autora zīmējums, 2018

otreiz pagrabā. No pēdējā uz visām pusēm vedušas aizbīrušas ejas, pie kuru atrakšanas nostrādājuši bez panākumiem vairākas dienas. Iztīrīt no gruvešiem šīs ejas pagaidām nav izdevies.” (*Cēsu Avīze* 03.09.1927.) No bezkaislīgākām Artūra Štāla liecībām uzzinām, ka pa izlauzto caurumu viņam izdevies iekļūt nevis “apakšzemes ejās ar tanīs apslēptām mantībām”, bet gan ziemeļu korpusa pagrabtelpā, segtā ar nesimetriskām krusta velvēm (*Pēdējā Brīdī* 10.09.1927.). Konstatējuši, ka no daļēji aizbīrušā pagraba citās telpās vai ejās iekļūt nav iespējams, ekspedīcijas dalībnieki veica tā uzmērīšanu un fotofiksāciju, ar dēļiem nosedza velvē izlauzto ieeju un aizbēra tranšeju, lai turpinātu meklējumus citās pils daļās.

Līdz septembra vidum, sekojot ekspedīcijas vadītāju norādījumiem, strādnieki Cēsu pilsdrupās bija izrakusi vēl septiņas tranšejas, kuru kopējā platība pārsniedza 100 kvadrātmetrus. Apjomīgākie rakšanas darbi norisinājās pils iekšējā pagalmā. Tranšejā pagalma austrumu malā (Nr. 4) un puspagalmu šķērsojošajā izrakumu laukumā (Nr. 8) apmēram 1,6 metru dziļumā tika atsegts laukakmens bruģa segums. 500 gadu senais pagalma bruģis kā traucēklis tālākai virzībai pretim “apakšzemes gaņģiem” tika izlauzts. Strādnieku lāpstas un laužņi neatlaidīgi “caururba” arvien senāku pils vēstures periodu liecības, līdz sasniedza pamatzemi, t. i., augsnes slāni, ko nekad nav skārusi cilvēku darbība. Drošs paliek nedrošs, arī tas tika norakts pusotra metra dziļumā, un galu galā zemē vēl iedzīts lauznis (NKMPA 1399-78-KM, 28). Vēl lielāku – septiņu metru – dziļumu neatlaidīgiem racējiem izdevās sasniegt tranšejā, kas iemērita senākajā Cēsu pils daļā – kapelā (Nr. 7).

3. att. Tranšeja Nr. 6. Pazemes eju meklēšanā strādnieki liek lietā zemes urbi. (NKMPA, 1399-78-KM, 16)

4. att. Tranšeja Nr. 7. Dziļākā no 1927. gadā Cēsu pili izraktajām tranšejām mirkli pirms aizbēršanas. (NKMPA, 1399-78-KM, 23)

Izrakumiem vēršoties plašumā, vairojās arī sabiedrības un preses interese. Par Pieminekļu valdes un Grīnbergu ģimenes aktivitātēm Cēsu pilsdrupās vairākkārt ziņoja abi tolaik lielākie nacionālie laikraksti: *Jaunākās Ziņas* un *Pēdējā Brīdī*. Taču nesalīdzināmi daiļrunīgāk notikumus atspoguļoja un vērtēja cēsnieku sabiedriskās domas veidotājs – laikraksts *Cēsu Avīze*.

“Visu šo laiku ieeja pils drupās stingri aizliegta, it kā tur norisinātos nezin kādi brīnumi, kurus vienkāršam mirstīgajam nav atļauts redzēt. Pēdējās dienās rakšanu izdara lielā slepenībā: netiek pielaisti pat preses pārstāvji. Naktī izrakumu vietā nostāda sargu, uz mata kā zelta raktuvēs. Saprotams, ka šāda noslēpumainība rada auglīgu zemi daudzām baumām un fantāzijām. Tā, piemēram, dienas trīs atpakaļ cēsnieki runāja, ka nakti no pils parka vairāki vīri iznesuši smagu dzelzs kasti un iestiepuši policijas iecirknī.” (*Cēsu Avīze* 03.09.1927.)

“Tagad jau var droši teikt, ka apakšzemes telpas, par kurām stāsta Grīnbergs, paliks neatklātas. Bez tam liels jautājums, vai tādas telpas īstenībā maz atrodamas. Nav izslēgta varbūtība, ka Grīnbergs šīs telpas ar pasakainām bagātībām redzējis tikai sapnī, kuram tas vēlāk pats noticējis. Tādi gadījumi nāk diezgan bieži priekšā. Pieņemama arī iespējamība, ka

5. att. Tranšeja Nr. 8. Pie milzu rakuma Cēsu pils iekšpagalmā fotogrāfam pozē Kornēlijs un Anna Grīnbergi, Artūrs Štāls un četri strādnieki. (NKMPA, 1399-78-KM, 25)

Grīnbergs redzējis murgus un halucinācijas. Pieminekļu valdei jau pašā sākumā vajadzēja likt pārbaudīt šī zēna gara spējas. Varbūt, ka tad būtu atkritusi visa šī rakšana, kas sāk palikt jau smieklīga.” (*Cēsu Avīze* 10.09.1927.)

“Aizejiet un paraugieties, kādas izskatās mūsu pils drupas. Plašais pagalms, kur vēl nesen zaļoja zāle, atgādina krustām šķērsām izrakātu tīrumu. Ja to būtu izdarījis kāds vienkāršs mirstīgais, tad droši vien viņam draudētu katorga. Tātad pasaulē bez slepeniem zelta meklētājiem eksistē arī privilēģēti zelta meklētāji, kuriem atļauts viss tas, kas aizliegts pirmajiem. Parasti uz tiem, kuriem nedod mieru nostāsti par apraktiem zelta podiem, mūsu senatnes pētnieki raugās caur pirkstiem, bet vajag tikai iemaksāt zināmu summu naudas, un šie pētnieki pārvēršas dedzīgos apraktu mantu meklētājos. Šoreiz kārdināšanā arī kritusi Pieminekļu valde, noticēdama kāda zēna fantastiskajiem nostāstiem. Un lūk, jau ceturto nedēļu pils kalnā skan privilēģētu zelta meklētāju lāpstas, bet zeme kā negrib, tā negrib atdot seno bruņinieku bagātības. Vienu dienu izrok maitas kaulus, otru dienu kādu satrunējušu koka gabalu, trešo dienu suņa skeletu un gaiļa piesi, tikai zelta kā nav, tā nav. Drūms sēž bedres malā vecais Grīnbergs un kūpina pīpi. Žēl viņa iemaksāto 50 000 rubļu, kurus nosviedis tikpat kā zemē. Jautrāku ģīmi rāda jaunais Grīnbergs. Viņš vēl aizvien tic, ka nupat, nupat atklāsies sapnī redzētās telpas ar zelta kastēm, mirdzošiem zobeniem un spīdīgām čūskām. Bet vīri dzen lāpstu pēc lāpstas gadu simteņiem neaiztikta zemē, no kuras pretī dveš trūdu smaka. Naktī izrakumu vietā uzliesmo ugunsšārts, pie kura omulīgi sildās sargs un svilpo kādu tautas melodiju. Tāda ir šo privilēģēto zelta meklētāju romantika.” (*Cēsu Avīze* 17.09.1927.)

Negatīvā publicitāte, līdzšinējo izrakumu bezjēdzīgums un, galu galā, rudens iestāšanās arvien straujāk pietuvināja rakšanas darbu noslēgumu. Grīnbergi pret to asi protestēja un bija gatavi pielietot jebkādas līdzekļus, lai Cēsu pilsdrupās varētu turpināt “senlaiku bruņinieku mantu slēptuves” meklējumus. Anna Grīnberga sev raksturīgā manierē vērsās pie iespējami augstākām amatpersonām: 21. septembrī “Cēsu pilsdrupu izrakumu un pētījumu finansētājai Grīnberga kundzei” izdevās iegūt izglītības ministra Jāņa Raiņa labvēlību un solījumu “ievadīt sarunas ar Pieminekļu valdi par izrakumu turpināšanu” (*Jaunākās*

Ziņas 22.09.1927.). Acīmredzot izglītības ministra ietekme viņa pakļautībā esošajā Pieminekļu valdē bijusi ievērojama, jo 26. septembrī, kad valdes sēdē izskatīta inspektora Artūra Štāla iniciatīva pārtraukt rakšanas darbus Cēsu pilsdrupās, iestādes vadība nolēma “turpināt iesāktos zondēšanas rakumus Grīnberga ziņojuma pārbaudīšanai” (NKMPA 1394-216-KM, 149).

Vienlaikus Grīnbergi piekopa arī citu, krietni prozaiskāku taktiku. “Sestdien, 24. septembrī, beidzot darbu, dzirdēju Annu Grīnbergu uzaicinot strādniekus nākt svētdien strādāt,” Pieminekļu valdei ziņoja rakšanas darbos nodarbinātais Matvejs Tolstiks (NKMPA 1396-240-KM, 78). No viņa sniegtajām liecībām uzzinām, ka, izrakumu vadītājam klāt neesot, strādnieki Hofmanis, Bērziņš un Strēle, kā arī visa Grīnbergu saime svētdienas rīta cēlienu pavadījuši, cenšoties iespējami dziļi atrakt “Zvaigžņu zāles lifta telpu” (NKMPA 1396-240-KM, 78), respektīvi, kādreizējās mestra guļamtelpas tualetes šahtu. Pēcpusdienā mantrači meklējumus turpināja iekšpagalmā, vietā, kur pagājušajā nedēļā ekspedīcija bija uzgājusi vītņu kāpnes uz kādreizējā rietumu korpusa pagrabu. Ne vienā, ne otrā vietā neatraduši meklēto, mantrači vienojās rakumus “aizbērt tik dziļi, kā sestdien darbus izbeidzot” (NKMPA 1396-240-KM, 78). Pēc nodarījuma atklāšanas Pieminekļu valde no Cēsu pilsdrupu “vaktieka vietas” atbrīvoja afērā iesaistīto Ādamu Strēli un sarga pienākumus uzticēja Matvejam Tolstikam (*Cēsu Avīze* 12.11.1927.). Šeit nevar nepieminēt, ka notikums, kas ievadīja Tolstika vairākus gadus ilgo Cēsu pilsdrupu sarga karjeru, kalpoja par iegāni asinis stindzinošam slepkavības mēģinājumam. 1927. gada 1. novembrī atbēgšanas alku pārņemtais Strēlis pie sevis uz kopēju iedzeršanu bija uzaicinājis Tolstiku un tam pasniedzis glāzi ar pašdarinātu dziru – degvīnu, kam pievienots sērskābes šķīdums (*Cēsu Avīze* 12.11.1927.). Par laimi, ārsti laikus paguva vīram “iztīrīt iekšas”, tādējādi to glābjot no drošas nāves.

“Lai zaudētais laiks un darbs tomēr nebūtu jācieš, lai nāktu pie mērķa un pierādītu savu patiesību”, 28. septembrī Krišs un Anna Grīnbergi pazemīgi lūdza Pieminekļu valdes priekšniekam „atvēlēt pašiem ar saviem spēkiem bez algotiem strādniekiem izdarīt atrakumus Cēsu pils drupās” (NKMPA 1396-240-KM, 71). Prasītā atļauja Grīnbergiem netika izsniegta, tādēļ tie savus patstāvīgos meklējumus veica slepus – ne tikai rokot, bet arī kaļot gadsimtiem senajās mūra sienās caurumus (NKMPA 1396-240-KM, 78). Grīnbergu patvaļa Pieminekļu valdei lika iespējami ātri pārtraukt iesāktu sadarbību un beidzot noslēgt ieilgušos izrakumus. Krišs Grīnbergs vispirms pauda savu neapmierinātību ar pieņemto lēmumu un Pieminekļu valdei pieprasīja sniegt paskaidrojumu, tad centās ievadīt sarunas par darbu atsākšanu nākamajā pavasarī un galu galā piedāvāja pats nodrošināt Cēsu pilsdrupu pārraudzīšanu, jo “apslēpto mantu slepeni varētu izrakt kāds cits” (NKMPA 1396-240-KM, 85). Pieminekļu valde Grīnbergam paziņoja, ka rakšanas darbus Cēsu pilsdrupās vairs nav iespējams veikt “tīri tehnisku apstākļu dēļ” (NKMPA 1396-240-KM, 83), un Cēsu policijas priekšniekam lūdza pieskatīt, lai pilsdrupās neviens neizdarītu izrakumus (NKMPA 1396-240-KM, 84). Ekspedīcijas dalībnieks, arhitektūras students Arvids Dzirkalis Pieminekļu valdes uzdevumā sagatavoja izrakumu pārskatu (sk. pielikumā) un iegūto senlietu sarakstu (NKMPA 1399-78-KM). Savukārt rakšanas darbu laikā atrastās “ķieģeļu drumslas un tamlīdzīgi mazvērtīgi priekšmeti” tika nodoti Latviešu senatnes pētītāju biedrības Cēsu nodaļas muzejam (*Pēdējā Brīdī* 08.11.1927.).

1928. gada pavasarī Grīnbergi ar jaunu sparū bija gatavi atsākt pazemes eju un apslēpto mantu meklēšanu (NKMPA 1396-240-KM, 99, 103). Pieminekļu valde, turpinot šajā jautājumā ieturēt bezprincipu pozīciju, nolēma “pēc iespējas ņemt vērā viņu lūgumu pie kopšanas darbu izvešanas pilsdrupās ar noteikumu, ka senmantu meklēšanai vajadzīgo tehnisko darbu un uzraudzības izdevumus sedz Grīnbergs” (NKMPA 1394-216-KM, 150). Par laimi, Grīnbergu otrreizējā iniciatīva nematerializējās tāda mēroga posta darbos kā iepriekšējā gadā. Taču būtu naivi domāt, ka “mantraču ģimene” spēja samierināties ar viņiem nelabvēlīgo situāciju. Tā kā likumošana pa birokrātijas gaņģiem vairs nesniedza vēlamos rezultātus, Grīnbergi no jauna ķērās pie lāpstām un laužņiem, lai tumsas aizsegā pašu spēkiem atsegtu iedomātās bagātības. 1928. gada oktobrī Pieminekļu valdes darbinieks Pēteris Ārends, apsekojis Cēsu pilsdrupas, konstatēja apjomīgus mantraču radītus postījumus ziemeļu korpusa pagrabā un rietumu torņa pakājē (NKMPA 1396-240-KM, 114). Pierādījumu trūkuma dēļ lietas izmeklēšana netika sākta, lai arī aizdomu ēna skaidri krita Grīnbergu saimes virzienā. Kornēlijs Grīnbergs, viņa paša vārdiem, savas neuzmanības dēļ “iekrita” 1929. gada 7. aprīlī. Pēc svētdienas dievkalpojuma Cēsu Svētā Jāņa baznīcā aizsargi bija pamanījuši kādu aizdomīgu personu, kas slēpusies dievnama “augšējās telpās” (*Pēdējā Brīdī* 14.04.1929.). Aizturētais jauneklīs policijas darbiniekiem liecināja: “Es, Korneliuss Kriša dēls Grīnbergs, (..) iebraucu no Rīgas Cēsis ar nodomu iznest no Cēsu pils mūra gaņģiem jau agrāk no manis atrastās mantas.” (NKMPA 1396-240-KM, 121) Apgādājies ar darbarīkiem, svecēm un pārtiku, Kornēlijs savas iztēles radītajā pazemes valstībā bija cerējis ielauzties cauri 700 gadus senā dievnama grīdai. “Policija Grīnbergam rīkus atņēma un ievadīja izziņu, bet Grīnbergs teicās braukt atpakaļ uz Rīgu, lai izdevīgā brīdī atjaunotu ceļojumu uz Cēsu pils drupu apakšzemes ejām.” (*Pēdējā Brīdī* 14.04.1929.) Pieminekļu valdes arhīva materiāli liecina, ka Grīnbergi no “zelta drudža” vēl nebija atlabuši 1934. gadā (NKMPA 1394-216-KM, 72), un, jādomā, notikumu galveno vaininieku Kornēliju tas urdījis līdz pat 1967. gadam, kad viņš apglabāts Rīgas Meža kapos.

Gundars Kalniņš

EXCAVATION AT CĒSIS CASTLE IN 1927

Summary

The mass suicide, which had taken place in Cēsis Castle during the Livonian War, in the subsequent centuries served as a source of inspiration for legends about fabulous riches lying hidden under the castle ruins and patiently awaiting their finder. Such stories inflamed the imagination of numerous treasure hunters, but in the 1920s even the protectors of national cultural heritage – the officials of the Monuments Board – joined in the search.

In the spring of 1927 the Grīnberg family from Rīga applied to the Monuments Authority for permission to excavate “hidden passages and secret rooms” Cēsis Castle. Astoundingly, the naive and greedy Grīnberg family managed to persuade the administration of the Monuments Authority to become involved in the search for the “treasure chambers”. The Grīnbergs pledged to cover all the costs related to the digging works while the Monuments Authority undertook the supervision of the excavations.

The hired workers with shovels and crowbars dug nine large trenches, some of which were as deep as seven metres. Although it was the Grīnberg family that dictated the location and depth of the trenches, the renowned “secret cellars” of Cēsis Castle were not found. By carefully sifting through tons of excavated occupation deposits, the diggers found several hundred artefacts, mostly nails, animal bones and pottery sherds. However, among the finds there was no trace of the anticipated “fabulous riches”.

To justify these excavations, Artūrs Štāls, the representative of Monuments Authority later declared that he had thus wanted to “dispel the remaining illusions of the searchers for the “gold hoards”. However the opposite result was achieved. The press coverage of the campaign and the fact that during the excavation the castle was guarded and closed to the public, provided fertile ground for gossip and countless rumours. It was natural that in the following years treasure hunters were more active in Cēsis Castle than ever before.

The inability or unwillingness of the relevant authorities in a reasoned manner to reject the Grīnbergs' initiative left a negative impact not only on the contemporaries' but also on the future generations' understanding of medieval archaeological heritage of Cēsis Castle. Even today we still face the consequences of the 90 year old events: irreversibly destroyed archaeological material and haphazardly heard stories of gold-filled pots and underground passages that the protectors of monuments from Rīga had once looked for in Cēsis Castle.

UDK 904(474.365)

CĒSU PILS RAKSTI II

Sastādītājs, atbildīgais redaktors *Gundars Kalniņš*

Literārā redaktore *Eva Eihmane*

Korektors *Jānis Kulmanis*

Tulkotāja *Eva Eihmane*

Tulkojumu korektors *Aleks Pluskowski*

Fotogrāfiju apstrāde *Alens Opoļskis*

Māksliniece un maketētāja *Anda Nordena*

Izdevums sagatavots ar Valsts kultūrkapitāla fonda
un Cēsu novada pašvaldības finansiālu atbalstu

ISBN 978-9934-8685-1-1

© Rakstu autori, 2018

© Cēsu pils saglabāšanas fonds, 2018

Izdevējs *Cēsu pils saglabāšanas fonds*

Iespiests un iesiets SIA "Dardedze hologrāfija"